10

LI. årgang
oktober 1949

Københavnske parker

Af havearkitekt Erik Mygind

ARKITEKTEN

TIDSSKRIFT FOR ARKITEKTUR OG DEKORATIV KUNST

MÅNEDSHÆFTE *Meddelelser fra Akademisk Arkitektforening*

UDGIVER: ARKITEKTENS FORLAG · REDAKTION OG EKSPEDITION: BREDGADE 66, KBH. CENTRAL 4525

ARKITEKTEN, månedshæfte Årg. LI Nr. 10 Side 165–184 Afl. til postvæsenet 22.11.1949

Københavns parker

Af havearkitekt Erik Mygind *711.4 (489) : 712*

København har for få parker – saneringen af de parkløse kvarterer er endnu ikke påbegyndt, vestegnen har ingen udflugtsområder – den lange kyst er kun offentlig tilgængelig et par steder og tusindvis af børn har ingen steder, hvor de kan lege. Man kunne derfor vente, at de forhåndenværende muligheder blev udnyttet til det yderste – men det gør de ikke, takket være urimelige administrationsskel, utidssvarende indretning og manglende kontakt med publikum. Der er pæne og gode detaljer her og der, men hele Københavnsegnens friluftsliv, som brugsmæssig burde være en helhed, er hakket ud i en masse småstykker uden indbyrdes byplanmæssigt samarbejde.
Hver enkelt kommune, ministerium eller grønt væsen administrerer sit lille område, som om verden ikke var større og som om enhver havde en gård på landet, hvor man kan tage ud, når der ikke er rart at være i byen. Ved boligbyggeriet i omegnen – selv ved det sociale – siger man, lige som på broerne: skidt med legepladserne, det grønne land ligger jo lige uden for – naboens byggegrund er den bedste legeplads.
Byen vokser. Det grønne land er snart forsvundet i Lyngby, Gladsaxe, Hvidovre og Virum. Byggeriet flyder som en lavastrøm ud over omegnen og går kun uden om søer, skove og vandlidende arealer. En katastrofe truer, hvis man ikke omgående griber ind og gør sig klart, at der er opstået en hel ny situation. En situation skabt af den store sammenstuvning og med den konsekvens, at alle rekreative behov – behov, som let løses i småbyer – nu multipliceres op til størrelser som man aldrig før har kendt, og som man derfor ikke har noget maskineri til at løse.

Ordet park er i byplanmæssig betydning mere end græs, blomster og sejlende skyer, det er fællesbetegnelsen for alle friluftsarealer, der kan benyttes til rekreation for større eller mindre grupper af befolkningen. Parkbehovet kan ligesom behovet for huse opdeles i en masse vidt forskellige funktioner, og det er alle disse mange funktioner, vi må gøre os bekendt med, når vi skal undersøge det Storkøbenhavnske parkbehov.
Det principielle behov omfatter:
I. Ved hver bolig eller gruppe af boliger må børn have adgang til fængslende og udviklende lege.
II. Et kvarter eller flere boliggrupper må have en park åben for enhver, der vil hvile, sove, lege, spille bold, dyrke idræt eller opleve noget nyt.
III. Flere kvarterer, en bydel eller en by i omegnen må have en stærkt differentieret storpark med plads til store stævner, friluftsteater, svømmebassin, vintersport, boldspil, fri idræt, leg, hvil og oplevelser.
IV. Vejen til og fra arbejdsplads, indkøbs- eller undervisningssted må være smuk og afvekslende. Hvilepladser i sol og skygge må findes lige ved alfarvej.
V. På fridage vil vi opleve noget helt nyt. Strømmen søger ud i landet, til skov, sø, strand og mark eller bare ud til en have.

Ved mange boliger er der ingen småbørnslegepladser – kun de børn, hvis mødre har tid, når frem til parkernes få og små sandkasser og her er trængslen stor.

I. Boliggruppe-legepladser

Storbyen er ikke indrettet til børn, og selv de allernyeste bebyggelser tager meget ringe hensyn til de små borgere.
Vi indretter nok i ny og næ legepladser eller stiller lidt apparatur op, men inderst inde ved vi godt, at det er noget, vi gør for at have samvittigheden i orden.
Det at indrette en legeplads er for så vidt ikke noget problem, hvis man bare ta'r børnene med på råd, eller husker på, hvorledes man selv og ens samtidige holdt af at lege, men endnu er det ikke almindeligt at spørge brugerne, når det gælder boligbyggeri og byplanlægning.
Når mange legepladser derfor ikke har den rigtige søgning, skyldes det sikkert, at børn finder dem kedelige eller ubrugelige til det, de vil lege – en kendt sag er det i alt fald, at børn ikke altid leger de ønskede steder, og det gælder både parkers og boligkompleksers legepladser.
Legepladsens indretning må forbedres, ikke ved flere færdige apparater, men ved at give børnene råmaterialer, som de selv må forarbejde, arrangere og bruge til deres lege.
De må have kloakrør, brædder, mursten, grene, ler, cement og gamle biler, flyvemaskiner og al slags gammelt ragelse, som de kan rode med.
Den megen hærværk på privat og offentlig ejendom, den øgede ungdomskriminalitet og den megen snakken og hængen på gadehjørner er bestemt af, at mange unge ikke har noget positivt at tage sig til, fordi der ikke er plads nogen steder. Fritidshjem og

Londons Børn faar Lege-Gader

18 Gader lukkes for gennemgaaende Trafik og forbeholdes Børnene

London, Mandag.
POLITIKEN PRIVAT

LONDON faar nu sine første Lege-Gader.

Chelsea Byraad fører an i denne nye Udvikling, der for nogen Tid siden anbefaledes af det engelske Undervisningsministerium og understøttedes af Trafikministeriet, der har været behjælpelig ved Planens Udførelse.

18 Gader vil blive lukket for gennemgaaende Trafik, og blaa Baand, som males rundt om Gadernes Lygtepæle, vil indgaa i de engelske Bilisters Skilte-Alfabet; de betyder, at Gaderne er forbeholdt legende Børn.

H. R.

Den klassiske legeplads som denne er kun en fattig erstatning for det, som vi har berøvet børnene ved at bygge så tæt og så fint, at der ikke er plads til at rode.

Skøjte- og kælkebaner kan indrettes mange steder ved kunstige foranstaltninger. Kælkebaner burde i højere grad indpasses i de store boligkompleksers haveanlæg.

klubber hjælper endnu kun som en dråbe i havet. Mangelen på legepladser burde medføre, at alle kræfter blev sat ind på at udnytte de forhåndenværende arealer. Ved gårdrydning, hvor flere gårde sammenlægges til een stor, kan der bødes lidt på de værste urimeligheder og i de nyere kvarterer kunne man på lignende måde pålægge boligselskaberne en pligt til alene eller i samarbejde med naboselskaber eller kommunen at indrette og drive tidssvarende legepladser.

I Københavns kommune har alle boligkomplekser over 8 lejligheder pligt til at indrette legepladser. I omegnskommunerne gælder bestemmelsen flere steder kun statslånsbyggeriet, det private spekulationsbyggeri slipper derimod fri, til trods for at behovet for legepladser er uafhængigt af byggeriets financiering. På dette punkt må byggevedtægterne for samtlige omegnskommuner bringes i overensstemmelse med Københavns byggelov. Det er imidlertid ikke tilstrækkeligt, at det offentlige pålægger bygherrerne pligt til at indrette tidssvarende legepladser, hvis man undlader at sikre kontrol med, om de stadig forbliver intakte. Der er talrige eksempler blandt andet fra kommunale ejendomme på, at legepladserne er blevet nedlagt eller får lov til at forfalde så snart der er prioriteret.

Indretning af legepladser må i højere grad løses for hver enkelt boliggruppe – undlader man det, vælter man bare byrden over på den stedlige kommune, og det er undladelsen af at sikre boliggruppens parkbehov, der volder de største kvaler i de udbyggede bydele, – kvaler som omegnskommunerne også snart vil stifte bekendtskab med.

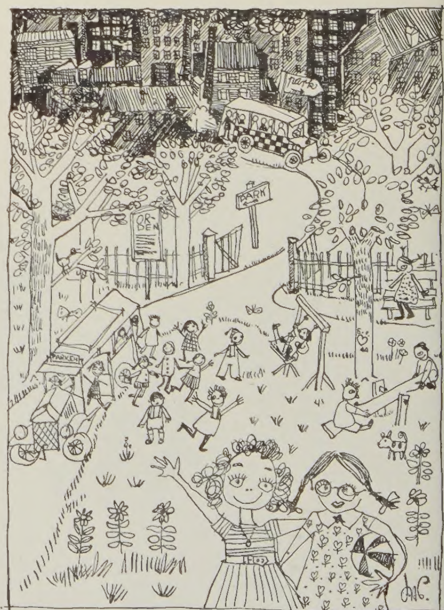

Legepladsen skal kunne fængsle børn i alle aldre dag efter dag – og det kan kun de legepladser, hvor børnene selv iscenesætter legen, hvor de i legen kan søge at efterligne det de ser, læser, eller hører om.

Hele legepladsspørgsmålet hænger nøje sammen med bygge- og planlægningsmåden. Den spredte planløse udbygning af nye kvarterer forringer mulighederne for at skabe enheder, der er så store, at de selv kan indrette og drive vuggestue, børnehave og fritidshjem med skrammellegeplads og med det dertil nødvendige opsyn.

Københavns kommune har flere legepladser, som slet ikke kan udnyttes rigtigt, fordi de er adskilte fra de kvarterer, de skal betjene, af alt for store afstande eller af alt for stærkt trafikerede færdselsårer; det gælder for eks. Smedelinien og Østre anlæg.
For at passere disse færdselsforhindringer må der laves en organiseret opsamling og transport af børn – og den må være gratis, for børn og deres forældre er jo uden skyld i, at netop de må bo i et parkløst kvarter.
I Stockholm har man biler, der transporterer børn frem og tilbage til parkerne, og noget lignende kunne også nok organiseres i København.

Bybørnenes dårlige sundhedstilstand er en direkte følge af manglende sol og luft, og netop fordi det er byens planløse udvikling, der er skyld i, at de må bo så dårligt – burde det også være byen, der sørgede for, at de i sommerferien kom ud og vandt nye kræfter på stadens bekostning. Gabriel Jensens ferieudflugter er den første begyndelse, men der må større midler til, for at det rigtigt kan hjælpe noget.
I sommeren 1948 og 1949 hjalp Københavns politi med til at transportere børn ud i fælledparken i „salatfade" og „skovvogne". Der arrangeredes sejlture og meget andet, men i virkeligheden er opgaven med at få børn ud af byen om sommeren så stor, at den må løses ad lovgivningens vej, sådan som det f. eks. er gjort i Polen og Tjekoslovakiet, hvor alle børn ved statens og fagforeningernes mellemkomst sikres en måneds landophold ved kysten eller i bjergene.

De alt for få legepladser og parker kunne udnyttes. bedre, hvis man organiserede gratis transport af børnene fra de trange boligkarreer til parkerne

II. Kvarteret

Indenfor en radius på 5–10 minuters gang må der foruden de lokale legepladser og haveanlæg være adgang til en fælles tumleplads med idræts-, bold-, kælke- og skøjtebaner. Der må være noget, der kan optage både store og små. Det grønne må være mere end grønt, det må have et vist indhold, et indhold, der stadig kan fængsle. Parkbehovet er ikke løst ved at rulle en grøn græsmåtte ud i den såkaldte parkbebyggelse og plante et par træer her og der. Ja, end ikke parcel og rækkehusbebyggelsen er i stand til at løse deres eget parkbehov. De mange legende børn på vejen er et tydeligt bevis herpå.
I forbindelse med indkøbscenter, omstigningsstationer og store arbejdspladser må der være lune, beskyttede hvilehaver med blomster, springvand og masser af bænke. De 3435 bænke, Københavns kommune har til fordeling blandt 600.000 indbyggere, slår langt fra til og er heller ikke særlig bekvemme at sidde på.

Hvert kvarter har sit specielle behov og sine vidt forskellige topografiske og terrainmæssige muligheder, og det er af stor værdi, at disse forskelligheder accentueres i parkanlægene. Der er i parkadministrationen en tendens til at udforme alle større parker efter det samme landskabelige tema som Utterslev mose og Valbyparken uden at accentuere andet end den bevidste tilfældighed. Selv et så værdifuldt anlæg som søerne har der været planer om at omdanne til en „naturlig" sø med bugtede bredder à la Norr Mälarstrand i Stockholm.

Søernes regulering er projekteret af Stadsarkitekt Poul Holsøe, gengivet i *Arkitekten*, månedshæfte 2, 1929.

Det karakteristiske ved Søerne er deres lange udstrækning og denne virkning burde være accentueret ved at gøre dem noget smallere og indramme dem af høje tætte løvvægge. Som det er nu, er det ikke godt, græsskråningerne er for smalle, de siddende generes af trækket fra den højereliggende gade og af de spadserende på den alt for smalle sti langs vandet.

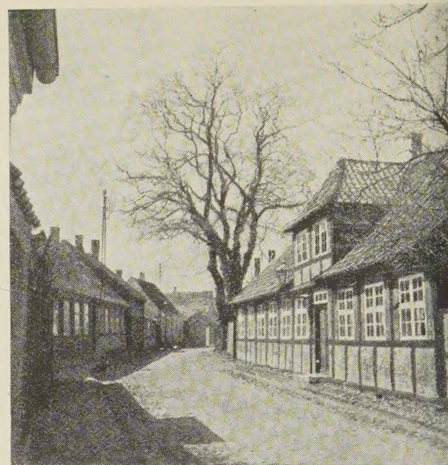
Forslag til omlægning af Slotsholmen er gengivet i *Arkitekten*, ugehæfte 8, 1946

Tilfældige gadereguleringer og forlægning af trafiklinier har mange steder ødelagt værdifulde bybilleder og rumvirkninger på torve og pladser. Kgl. bygningsinspektør Thomas Havnings forslag til omlægning af slotsholmen med forlægning af sporvognstrafiken, så Christiansborg og Thorvaldsens musæum kom til at ligge helt for sig selv, ville være en værdifuld forbedring i den indre by, og er et glædeligt eksempel på, hvordan der kan arbejdes med bybille-

Kort over „Søerne" i København, 1:30.000. St. Jørgens sø helt til venstre (mod syd) er nu vandreservoir og deles af dæmningen i to dele, dernæst Peblingesøen og derefter (på den anden side Dr. Louises bro) Sortedamssøens to halvdele adskilt af Fredensbro. Søerne er kunstige, skabt ved opstemning. Peblingesøen er den ældste, oprindelig en mølledam, måske helt tilbage fra Absalons tid. Sortedamssøen er anlagt i forbindelse med en forstærkning af Københavns befæstning ca. 1525, Skt. Jørgens sø er opstemmet i Chr. IV.s tid.

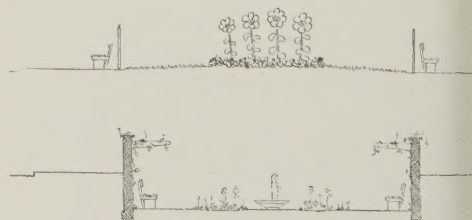
det, – men hvorfor ser man ikke noget til de fremtidige parkprojekter?
For alle, der til daglig ikke har tid og lejlighed til at komme i parken og følge årets gang, bliver gader, veje og pladsers beplantning af særlig stor værdi.
Folk udtaler ofte deres glæde over det enlige træ, der får lov til at stå og kaste skygge på gaden og give husmuren en hårdt tiltrængt kontrast. Men ingen tør nøjes med kun at plante eet træ, skal der plantes træer, skal det være et helt system med mange træer.
Det enlige træ eller bare ganske få træer har tit større værdi end en hel række. På mange gavle og plankeværker kunne der lige så godt vokse nogle klatreplanter. Rådhusvin kræver ikke nogen særlig pasning de skal bare plantes og beskyttes de første år. Og hvorfor indskrænke sig til kun at plante på offentlig jord? Hvis kommunen gratis tilbød at udføre arbejdet og levere planterne, var der sikkert private grundejere, der gerne ville lægge jord til og bidrage til at bringe lidt mere grønt og mere liv i bybilledet.
Burmeister & Wain lod for nogle år siden sin byggegrund ved Knippelsbro regulere af havearkitekt C. Th. Sørensen. Der blev lavet en grønning, som nu bruges til fodboldbane og der blev plantet poppel og pil, som nu lyser op i bybilledet og er til glæde for så mange, at man uvægerlig ville tro, at det var et offentligt anlæg.

Det enlige træ virker ofte stærkere end en hel række. De mange smukke gadebilleder i Rønne beror for en stor del på, at havernes træer er synlige fra gaden.

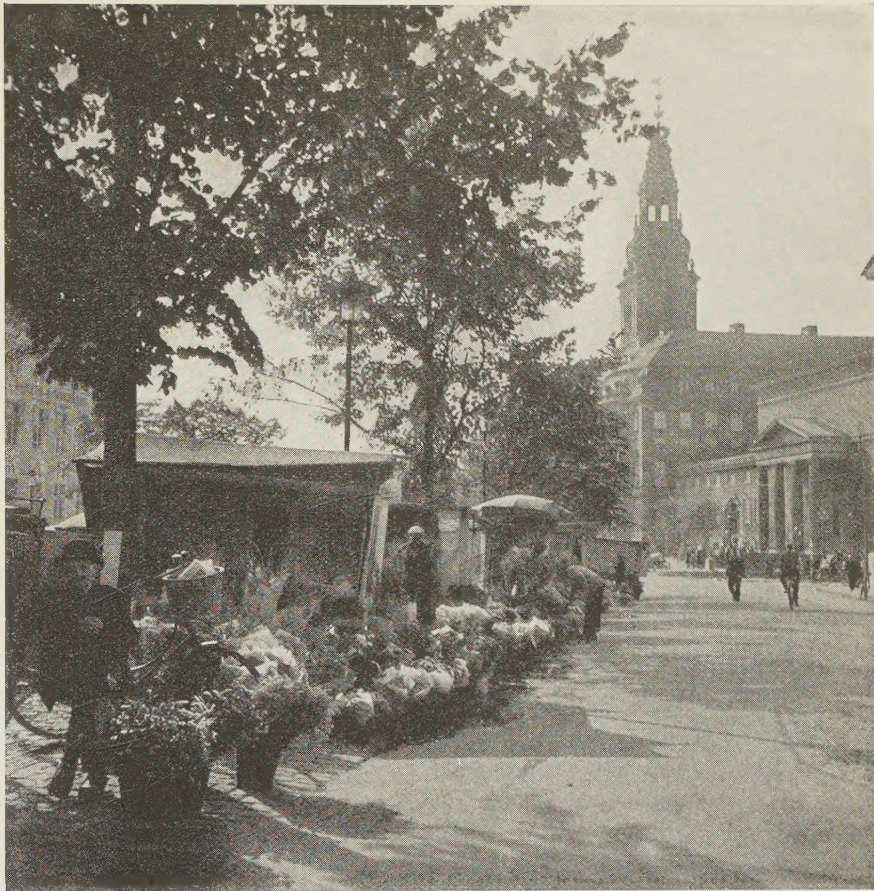
Hvor trafiken midt i stenørkenen levner en trekant eller en lille plads, er der tit lavet en lille oase med græs, buske og årstidens blomster, for at trafikanterne kan have noget pænt at se på. Før i tiden var de fleste byanlæg af denne kategori kun til at se på, men i de senere år er man ved at lave dem om til at være i – til at bruge.
I Stockholm sidder man altid inde bag blomster og ser ud på dem med trafiken i baggrunden, medens man i København endnu mange steder har bænke stående foran det tilgitrede anlæg, hvis blomster man derfor er afskåret fra at nyde godt af.
Mange små blomsteroaser, for eks. den på Jarmers plads og den på hjørnet af Jagtvejen og Østerbrogade, bør omdannes til små lukkede hvilehaver med bænke, halvtag og tætte skærmende hegn. De kan forsænkes for ikke at genere oversigten og de bør fyldes med årstidens blomster, græs eller vand. Lad dem stå åbne hele døgnet og lad lidt af feststemningen fra parterrehaven i Tivoli finde indpas i de kommunale anlæg.

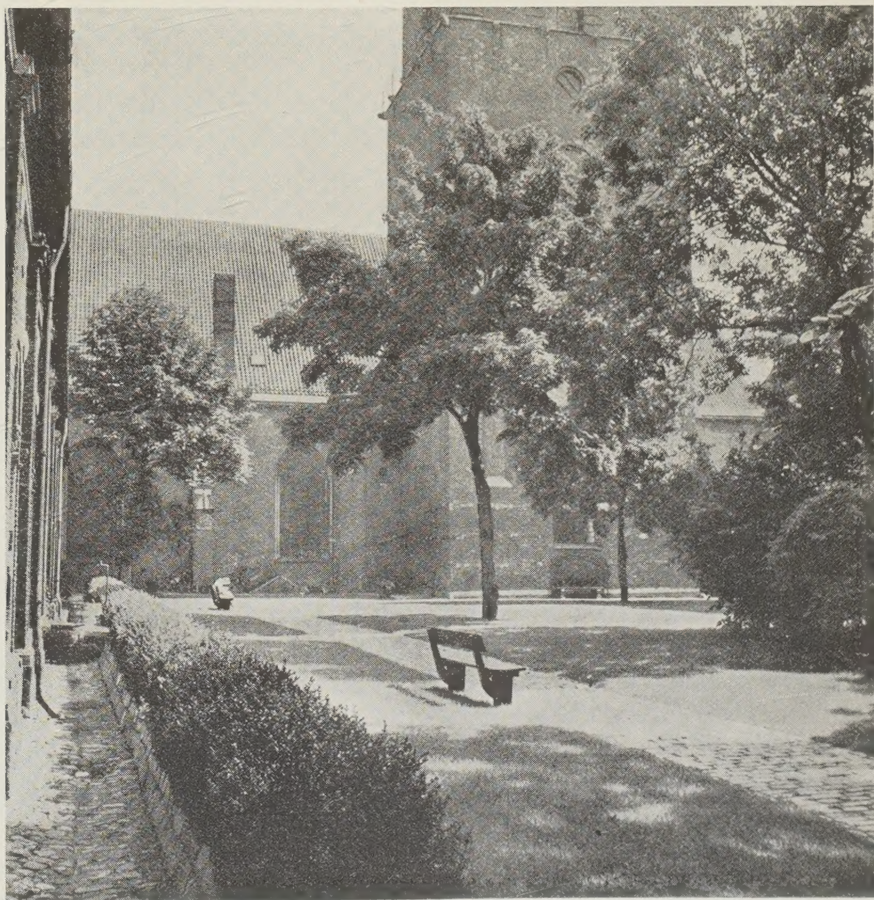
Blomster hører hjemme i haver og hvor der bor mennesker, og formodentlig har nogle konstateret, at Rådhuspladsen ikke bliver smukkere, fordi man udstiller sommerblomster og Rhododendron i betonkrukker. Vil man have farver hele året, bør man hellere engagere nogle flere blomstersælgere til at stå og live op på den store hvide plads.
På Højbroplads har man farvestrålende udstillinger af blomster og grønsager under store haveparasoller og halvtag hele året og så tilmed gratis, ja, sælgerne betaler oven i købet for deres stader. Kunne noget lignende ikke praktiseres på Rådhuspladsen?
Helhedsindtrykket af blomster i betonkrukker er mere mærkeligt

Ved de små grønne „oaser“ på torve og pladser sidder man tit med ryggen til blomsterne og får en masse træk igennem jerngitteret (foroven). Hvis haverne blev forsænket og omgivet af mure, kunne man få nogle dejlige lune siddepladser (forneden).

Blomsterne på Amagertorv – som man kan nyde ganske gratis – virker meget mere naturlige og overdådige end de blomster, som man dyrker i betonkrukker.

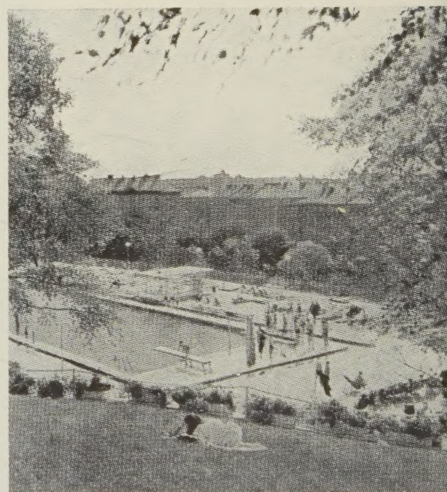
Ved St. Petri kirke er der et lille, nydeligt, kommunalt anlæg, men fra gaden ser det så privat og tillukket ud, at kun få vover at gå derind. Parkvæsenet burde i højere grad skilte med sine herligheder.

end smukt. Er det ikke bare for at lefle for turister, at man laver den slags? Blomster vokser bedst på lune, beskyttede steder, og da det er så heldigt, at menneskene også holder af læ, bør man i højere grad kombinere disse to ønsker.

Når alle muligheder skal udnyttes, kommer arealerne omkring kirkerne også i søgelyset. Mange steder er de omgivet af et lille anlæg, hvor adgang og især støjende leg er forbudt. Ved Trinitatis kirke bag Rundetårn er der god plads. Her ville i alt fald nogle bænke gøre godt, og de kan næppe genere den sognepræst, der i sin tid satte skilte op, der forbød leg på pladsen.
Ved Sct. Petri kirke er der et lille anlæg, som kommunen har lavet, men der er alt for få bænke og det hele ser så privat og tillukket ud, at det kun er lokalkendte folk, der benytter det. Ved Helligåndskirken lige ved strøget er der lidt bænke, men stedets rige muligheder er endnu ikke udnyttet. Opgaven går jo også ud over menighedsrådets virkefelt, og her må så kommunen træde hjælpende til.

III. Bydel

For at begrænse den dyre tidsrøvende transport må man bestræbe sig på, at hver bydel eller by i omegnen bliver selvforsynende i rekreativ henseende. Centralt beliggende med lette adgangsmuligheder må der være en stærkt differentieret udflugtspark. Der må være noget at opleve for enhver, og der skal være plads til store folkestævner. Der må være permanente friluftsteatre, boldbaner og stadion. Hvor der ikke er naturlige bademuligheder, må der laves friluftsbade. Adgangen til sejl- og kanosport må sikres gennem financiel hjælp til køb af grunde og opførelse af bådehuse for klubberne.
Københavns kommune er endnu ikke dækket med udflugtsparker og derfor bliver de eksisterende parker overbelastet om søndagen. Det myldrende folkeliv, fluepapiret, som man så stolt bringer i mandagsavisen, er derfor ikke udtryk for, hvad folk kan lide, men hvad de må nøjes med. Søgningen er så stor og midlerne til at komme ud af byen så små, at selv de mest uidylliske græsrabatter langs gader og veje tages i anvendelse.
Utterslev mose, som rent kommunal-statistisk medregnes i Københavns parker, kan ikke udnyttes endnu, fordi folk, f. eks. en familie med børn fra den indre by, ikke har råd til at tage derud, og hvem fortæller iøvrigt folk, hvor de skal tage hen? Hvem hjælper, vejleder og fortæller om parkernes indretning og attraktioner?
Manglende differentiering af parkerne medfører at der mange steder opstår en konflikt mellem det aktive og det passive publikum, mellem dem, der vil spille bold og dem, der vil hvile. I fælledparken har man tydeligt den konflikt, bl. a. fordi den nærliggende idrætspark nu er blevet for lille. Foruden de lukkede klubbaner som kommunerne passer, må der være baner, der er forbeholdt de uorganiserede spillere, men disse baner må være indrammet af beplantninger, der klart accentuerer deres form og funktioner. Den landskabelige fælledstil er ikke alene dødkedelig, men den er direkte forkert for et areal der som fælledparken har mange forskellige funktioner.

Afstandene til de naturlige badesteder er efterhånden så store, at de er uoverkommelige at tilbagelægge. Friluftsbade må derfor indrettes rundt om i bydelene.

Boldspil og hvile forenes ikke så godt, en klar adskillelse af disse to funktioner er nødvendig for at undgå konflikt mellem det aktive og passive publikum.

Mange provinsbyer har amfiteatralske mødepladser, i de københavnske parker er der ingen.

Se også *Arkitekten,* månedshæfte 8, 1942, Parken et kulturcentrum.

Nye funktioner kræver nye former. Åbne sletter egner sig ikke for folkemøder og teaterforestillinger. Hertil må man have klart afgrænsede pladser med høje løvvægge og et skålformet terrain. København har ikke en eneste tidssvarende mødeplads – i provinsen er der dog nogle.

IV. Udflugt

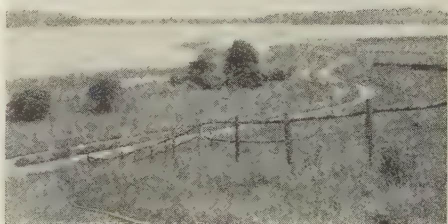
Omegnens grønne områder, sø, skov, strand og mark, er på fridage målet for titusinder af københavneres udflugt. Men i de sidste år, hvor omegnskommunerne er blevet stærkt udbyggede, er „naturen" – det åbne land – rykket endnu længere bort fra centrum, og de nærmeste grønne områder indgår nu i forstædernes daglige parkareal.

Anlægsmæssigt og administrativt er der visse interessemodsætninger mellem københavnerne, der i stort tal søger ud, og omegnskommunerne, statsskovene og private institutioner, der skal modtage alle disse mere eller mindre ubudne gæster. Ved ekspropriation af de grønne områder efter den grønne betænkning udredte staten derfor ca. 60 pct. af udgifterne i forbindelse med stianlægning; resten betalte hovedstads- og omegnskommunerne efter en særlig ordning, men da vedligeholdelsen af stier og de eksproprierede arealer påhviler den enkelte kommune og da der i visse omegnskommuner ikke er nogen sagkyndig til at tage sig af arealerne, får man ikke udnyttet alle de parkmæssige muligheder, som de grønne arealer indeholder.

De af den grønne betænkning (udgivet 1936 under daværende afdelingsing., nuværende stadsing. Forchhammers navn) fore-

slåede fredninger og strandanlæg, var et meget fremsynet og værdifuldt arbejde, men desværre glemte man at få byplankontorets havearkitekt med i det grønne arbejdsudvalg, og savnet af havekunstnerisk og terrainæstetisk bistand har sine steder, bl. a. ved Sjælsø og Høje Sandbjerg, sat sine tydelige spor i landskabet, spor, som kun delvis kan skjules af en omfattende plantning.
Ved stien nord om Furesø og Farum sø opstod der, da stien var anlagt, ønsket om at borthugge en del af skoven for at åbne for udsigten til søen, men skovrideren, hvorunder den smalle skovstrimmel sorterer, kunne ud fra snævrere forstlige synspunkter ikke efterkomme dette ønske og derfor opnår man ikke den tilsigtede kontakt med naturen.

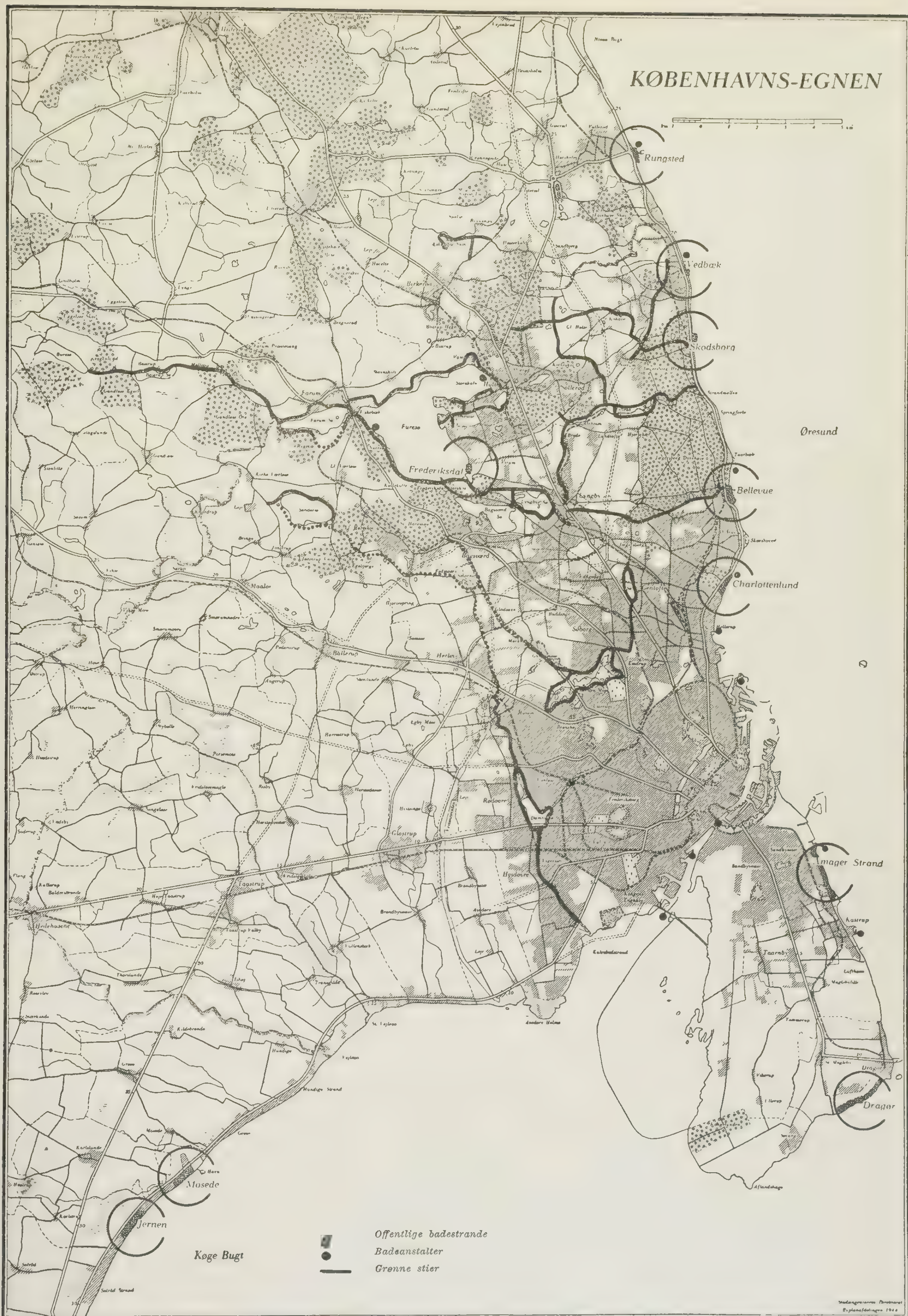
De grønne stier går over marker, gennem skove og langs søer. Terrainet er meget afvekslende, men stierne savner på visse steder den intime tilknytning til landskabet, den righoldige og overdådige flora, og den fornødne gartneriske vedligeholdelse. Man har således endnu ikke udnyttet alle de rige muligheder.

Kanosporten har i de sidste år antaget et kolossalt omfang langs Mølleåen fra Farum til Lyngby, men vanskeligheden ved at erhverve grunde og materialer til opførelse af bådklubber, hvor kanoer kan ligge aflåste til en billig pris, har ført til fuldstændig utålelige forhold, urimelige afgifter, masser af tyverier og til en proletarisering af kanofolkene, fordi man savner klubben til at holde justits. Støjplagen fra radioer i kanoer – tænk radio i kano – er nu blevet så stærk, at man har måttet bede politiet forbyde benyttelse af radioen på søen – et forbud, som naturligvis ikke overholdes.
I forståelse af kanosportens store betydning har Lyngby-Tårbæk kommune forbedret en del af slæbesteder ved sluser indenfor kommunens grænser, men ved Mølleåens nedre løb er forholdene meget dårlige; ordningen, der kun tillader kanoer fra klubber at sejle i Farum sø er ganske urimelig, da kun en brøkdel af kanoerne kan få plads i den eneste klub, der er.
I forhold til de mange kanoroere der tager på week-end er der for få lejrpladser. I skovene der alle steder omkranser søerne, bliver man ædt af myg, og det ville derfor være rimeligt, om man visse steder ryddede skoven langs bredden, således at der kan slås telt op under virkelige gode forhold og uden risiko for at sætte ild i skoven.
Sikring af det fornødne antal lejrpladser er endnu ikke foretaget. Week-end- og søndags-lejrpladsen må indpasses i de grønne områder. Der må være arealer både til klubber og enkeltpersoner og i en overkommelig afstand fra byen. Der må ofres et planlægningsarbejde på arealernes udformning, afgrænsning og beplantning, således at lejrfolkene virkelig kan komme i kontakt med naturen og landskaberne og komme de øvrige lejrgæster på afstand.

Fra naturens side er der gode muligheder for et omfattende kano- og teltliv i omegnen, men der savnes lejrpladser. Ved Furesøen er der f. eks. kun denne ene.

Havet – det vi besynger og glædes ved, det turister beundrer og berømmer – er kun tilgængeligt ved Bellevue, Charlottenlund, på Amager og ved Greve samt ved et par enkelte badeanstalter; de øvrige steder er der havneanlæg eller private haver. De alt for få strandbade, hvoraf endda kun Amagerbadet ligger i Københavns kommune, er slet ikke i stand til at tage de enorme menneskemængder, der søger derud på varme sommerdage, og mange må endda blive i byen, fordi transportomkostningerne derud er alt for store. Strandbadet ved Charlottenlund fort og Bellevue, som ejes af et kommunalt domineret aktieselskab, må udvides.

Kort over Københavnsegnens grønne stier, samt eksisterende bademuligheder, 1 : 200.000. Bemærk at vestegnen totalt savner skov

I forbindelse med en forlængelse af vandstrandvejen ind mod byen, må der etableres nye kunstige badestrande.
Takket være de mange naturlige forhindringer, skove, søer, vandløb og moser, som byggeriet har måttet gå udenom, er nordegnen velforsynet med rekreative udflugtsområder, de skal blot udnyttes mere planmæssigt. I vest- og sydvestegnen, hvor det frugtbare agerland ligger lige ind til byen, har man ingen skove eller søer, der kan omdannes til udflugtsområder. Det er derfor påkrævet, at man ad kunstig vej etablerer sådanne. Plantning af skov og sikring af grønne bælter må foretages allerede nu, som foreslået i skitseforslaget til en egnsplan for Storkøbenhavn.
Naturfredningen må suppleres med landskabsplanlægningen. Den natur, vi har i dag, er et produkt af menneskers indgriben, af kultivering, afvanding og plantning, og det beskyttende fredningsarbejde må suppleres med et skabende planlægningsarbejde, der kan danne rammen om kommende slægters boliger- og arbejdssteder. De udlagte parker, skove og de grønne områder må være urørlige i den forstand, at de fortsat skal bestå for at tjene rekreative formål. Men en fredning af deres nuværende plantebestand og indretning vil være ganske urimelig med mindre det drejer sig om historiske anlæg af høj havekunstnerisk værdi og her må Det kongelige Akademi's havekunstneriske udvalg være rådgivende instans.

Administrationsskel

Det grønne i Storkøbenhavn administreres af en lang række kommuner, væsener og institutioner uden indbyrdes kontakt og samarbejde; og den enkelte kommune må finde sig i, at andre offentlige væsener beslaglægger store arealer indenfor kommunen og driver dem på sin egen måde uden hensyn til det omgivende kvarters parkbehov.
Krigsministeriet holder af princip altid de nedlagte forter og fæstninger lukkede, efter at deres militære værdi er ophørt, og staten fortsætter med at drive forhenværende kongelige haver som herskabshaver, længe efter at kronen har givet afkald på dem.
Det store parkbælte i voldkvartererne, der byplanmæssigt burde fungere som en helhed, er takket være administrationsskel opdelt i en række enheder uden indbyrdes samarbejde med heraf følgende udnyttelsesgrad.
Rent administrativt sorterer det grønne på Langelinie under Københavns kommune, Kastellet ejes af krigsministeriet, men for tiden passer kommunen en del af det, fordi der er offentlig adgang til voldene. Smedelinien, der går udenom Kastellet, samt Grønningen, Østre anlæg og anlæget ved kunstmusæet administreres af kommunen, Botanisk have sorterer under undervisningsministeriet og Kongens have under inspektoratet for de kongelige lysthaver (Statsministeriet). På Christianshavn er en del af volden udlagt til skydebaner for håndvåben under krigsministeriet.
Parkbæltets udstrækning indebærer muligheder for en stærk differentiering både havekunstnerisk og rekreativt, og dog fremtræder det hele som en ensartet skov af tilfældige træer.

Der er hyggeligt, der er blomster og bænke og små legepladser, men det samme tema gentages i en uendelighed, og det er formodentlig grunden til, at der nu er blevet indrettet et par særlige blomsterhaver i Østre anlæg.

Østre anlægs byplanmæssige opgave er imidlertid ikke at rumme blomsterhaver, men at opsuge de omliggende boligmassers børn og give dem muligheder for udviklende leg. Dette har man ikke gjort i tilstrækkelig grad, og særlig grelt er det, fordi Kongens have også forsømmer at løse de opgaver, som byplanmæssigt stilles til den.

Kongens have er behandlet i et stort dobbelthæfte af *Arkitekten*, månedshæfte 4-5, 1931.

I Kongens have, der drives af staten, er der ganske vist en legeplads, men det er på det strengeste forbudt at gå, endsige ligge på græsset. Der er blomster i Kongens have i store masser i et bredt blomsterbed, men man kan ikke nyde dem siddende, det er en alvorlig mangel. Kongens have har lidt en mærkelig skæbne. I 1930–31 holdt man en stor konkurrence for at kunne foretage en stærkt tiltrængt omlægning.

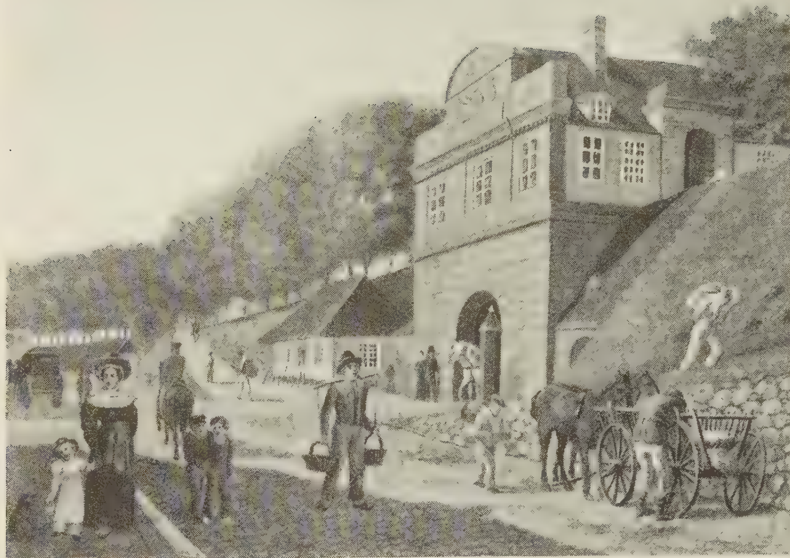
Der indkom flere værdifulde forslag, og der blev skrevet lange artikler om, hvor vigtigt det var, at man plantede et nyt system af træer til afløsning af det gamle døende allésystem. Så blev sagen henlagt. Man blev ved det gamle og lukkede ørene for den omboende befolknings ønske om at få en grøn tidssvarende tumleplads.

Botanisk have, der ligger lige i nærheden, administreres som sagt af undervisningsministeriet og leverer undervisningsmateriale til universitetet, men samtidig er der offentlig adgang til haven og den bruges meget til gennemgang (diagonal færdsel) i forbindelse med Østre anlæg. Men man kunne udmærket tænke sig, at Botanisk haves plantesamlinger i højere grad var lagt an på at forene det rekreative med det undervisningsmæssige. Ved at gøre Botanisk have til et center for blomsterdyrkning kunne man aflaste de omliggende haver, og ved et samarbejde mellem Botanisk have og de offentlige lysthaver, kommunen, Landbohøjskolens have og det kongelige haveselskab kunne man tillige fordele plantedyrkningen således, at man fik skabt en komplet videnskabelig og havebotanisk plantesamling.

I øjeblikket er det sådan, at hvert anlæg arbejder på at repræsentere lidt af hvert, men har intet komplet. Kunne man i stedet for fordele opgaverne efter en plan, så kunne der f. eks. eet sted være en irishave med alt, hvad der findes af iris, en anden med alle mulige roser, en tredie med et væld af pæoner eller riddersporer, og i storparkerne kunne man have samlinger af træer og buske. En sådan ordning ville blive hilst med glæde af haveinteresserede, gartnere, studerende og havearkitekter, fordi man i øjeblikket savner en komplet og up-to-date studiesamling af planter til haver.

Også andre steder møder man disse urimelige administrationsskel. I Grøndalsparken er der på det 70 m brede parkbælte tre forskellige kommunale væsener, der passer og holder opsyn med det sammenhængende græsklædte areal, nemlig: Kloakafdelingen, Vandforsyningen og stadsgartnerens afdeling.

I de grønne områder sorterer det sammenhængende stisystem under en række kommunale og amtslige væsener uden indbyrdes

Nørreport set fra Nørrevoldgade, maleri af C. V. Eckersberg ca. 1807 (originalen på Frederiksborg). Voldenes smukke plastiske form fremtræder tydeligt.

samarbejde. I København, Gladsaxe, Lyngby og Gentofte er de underlagt de respektive stadsgartnere, i Søllerød og Birkerød sorterer de under vejingeniøren, nord for Farum sø og Furesø er de underlagt amtsvejinspektøren og det kan derfor ikke vække forbavselse, at de mange steder bliver passet som veje – til trods for at det i virkeligheden er et storslået parkanlæg.

Park, have, natur

Det må være terrainet og de byplanmæssige og sociale forudsætninger, der må være bestemmende for de grønne rekreative arealers indretning. Traditioner og gamle erfaringer slår ikke til, fordi samfundet, og som følge heraf behovet, er underkastet en stadig udvikling. Men kommunale haveanlæg og udformningen af boligens friarealer bygger på en traditionel stil – på den romantiserede søndagsnatur – på flugten fra virkeligheden.
Forbilledet er rigmandshavens velplejede græsplæne og naturscenериets brogede mangfoldighed, og dette tema gentages i een uendelighed med ganske små og uvæsentlige variationer. Se selv – ideologisk, kunstnerisk eller oplevelsesmæssigt er der ingen forskel på Utterslev mose, Valbyparken, Damhusengen eller alle de mange småparker, hvor man har klattet om sig med træer og buske. Der er pæne planter, store græssletter og vilde blomster, men ingen kontraster, overraskelser eller store virkninger.
Hvem tænker f. eks. på fæstningsvolde, bastioner og grave, når der tales om det københavnske voldkvarter?
Forestiller de fleste sig ikke bare et grønt område med masser af træer med dybe skygger og med fodhegn langs gangene? I virkeligheden ejer vi i vore gamle fæstningsanlæg: Kastellet, voldene på Christianshavn og delvis også i Østre anlæg, haveanlæg af en meget stor plastisk, skulpturel virkning – men jordformerne er skjulte eller slørede af en mængde ligegyldige, selvsåede træer.
Det københavnske parkvæsen hæger og værner om træer og alt, hvad der har karakter af skov. Træerne bevares for enhver pris

Kastellet er et enestående anlæg af sin art. En seværdighed af høj rang, men det får man til daglig ikke noget indtryk af, fordi voldene er skjult af en skov af selvsåede træer. Disse ligegyldige træer må fjernes, kun enkelte karakterfulde bør bevares, således at man kan fornemme de klare plastiske jordformer.

havns parkarealers fordeling i bylegemet

karealer over 2000 m^2 er angivet med mørk tone og deres indflydelsesområde med lysere tone. (Udarbejdet af stadsgartneren til stadsingeniørens direktorats ning 1943/44). 1:70000

og tit på bekostning af noget mere værdifuldt, men måske for ikke at blive uvenner med dagspressen, som af princip altid synes at være imod træfældning.
Tænk, om Kastellet og voldene virkelig kunne rejse sig klart og plastisk op af gravene. Tænk, om man turde fælde træer, så byens gamle parker fremtrådte som haver, som noget bevidst, noget som udtrykker en klar ide, en form eller bevægelse.
Medens man i de fleste storparker har arbejdet naturalistisk og irrationelt, har man i de mindre anlæg arbejdet mere gartnerisk og logisk for at udnytte pladsen. Man dyrker blomster og tildanner alléer, indretter soppebassin og hvilehaver, hvor hver ting er et selvstændigt element.
Anlæget byder havekunstnerisk på mange muligheder, men det er som om det københavnske parkvæsen ikke har udnyttet alle disse. Den diskussion og de nydannelser, der er sket indenfor havearkitektkredse, har kun sat sig enkelte spor.
Tyvernes klart opdelte haveform kan studeres i Enghaven (1929), udført efter tegning af forhenv. stadsarkitekt Holsøe og stadsgartner Fabricius-Hansen, og efter samme linier er også anlæget ved Sundby torv (1934), udført efter tegning af arkitekt Steen Eiler Rasmussen.
Et arbejde af E. Erstad-Jørgensen kan ses i anlæget ved Hans Tavsensgade, men tredivernes eksperimenter og hele den eksperimentelle rationelle skole som er knyttet til C. Th. Sørensen, er slet ikke repræsenteret.
G. N. Brandt satte gennem sit arbejde som kommunegartner i Gentofte et personligt præg på de kommunale anlæg. Hellerup strandpark står således som et fint monument for tyvernes engelsk inspirerede ny-klassicisme og Mariebjerg kirkegård er uden at gøre krav på det en park af stor æstetisk værdi.

Mariebjerg kirkegård, *Arkitekten*, månedshæfte 3, 1946.

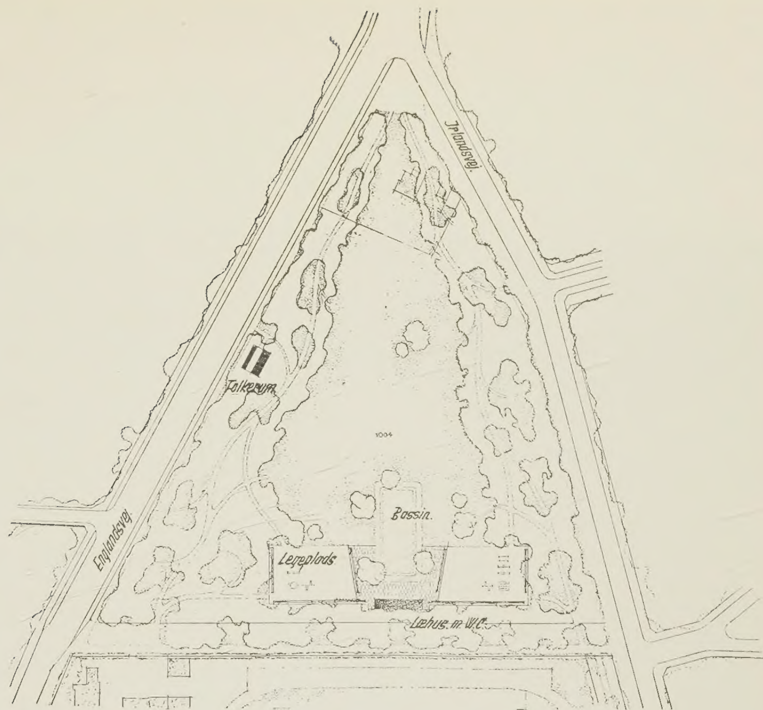
Havekunstnerisk set fører kommunerne den politik, at deres egne folk skal lave alt, de skal være selvforsynende, og parkens indretning betragtes som en rent teknisk opgave. Når det derimod drejer sig om udarbejdelsen af forslag og tegninger til skoler, biblioteker, aldersrenteboliger eller rådhuse, henvender kommunen sig gerne til private arkitekter for at få de nyeste og bedste løsninger frem, evt. i form af offentlige konkurrencer.
Noget lignende burde gælde de offentlige haver.

Parkkultur

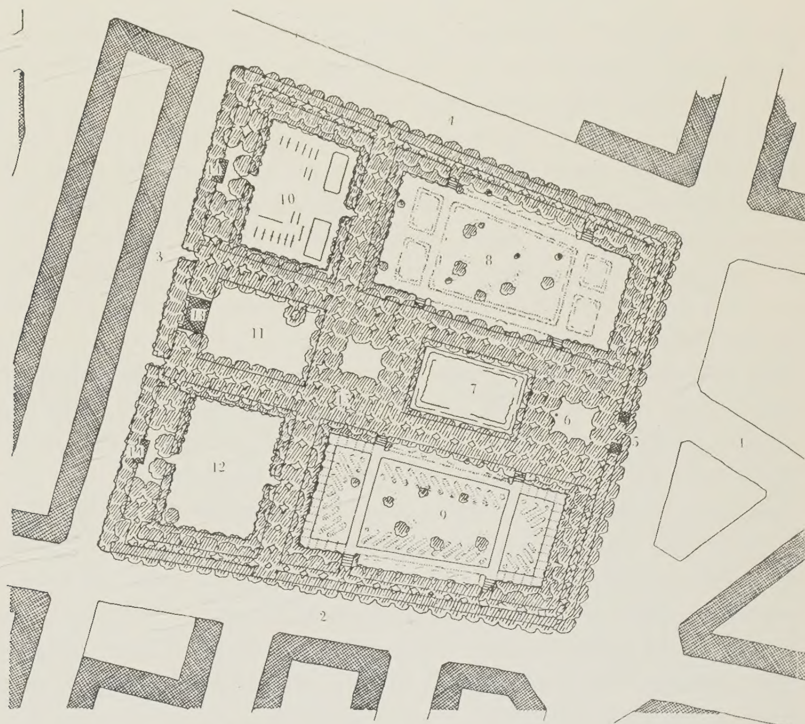
Ved indgangen til alle offentlige parker er der et skilt, hvor der blandt andet står: Det er forbudt at henkaste papir, afbrække grene, klatre i træer, gå i busketterne, afplukke blomster o. s. v. . . . Haven stilles under publikums beskyttelse og der er åbent fra solopgang til solnedgang.
Trods disse forskrifter ligner parker og udflugtsområder dagen efter en fridag lossepladser af efterladte papirer, flasker og konservesdåser, og der må sættes store arbejdsstyrker ind på dette uproduktive oprydningsarbejde. De øvrige ordensregler overholdes, når opsynet er i sigte; de ældre siger ikke noget til de yngre, for enhver foretrækker at passe sit og undgå ubehageligheder.
Nattelukningen betyder, at det kun er folk i særlige ærinder, der

På Bagerplads i Rønne har man en forsænket blomsterhave med bænke og springvand, åben hele døgnet. Parker bør også kunne bruges efter mørkets frembrud.

Jacob Bergman: Folkeparken i Sundbyvester
1 : 3000. (Gengivet efter „Havekunst")

Poul Holsøe og V. Fabricius Hansen: Enghaveparken
Poul Holsøe og V. Fabricius Hansen: Enghaveparken. 1. Enghaveplads, 2. Ny Carlsbergvej, 3. Ejderstedsgade, 4. Lyrskovgade, 5. Indgang med to kiosker, 6. Eva med æblet, 7. Bassin, 8. Staudehave, 9. Rosenhave, 10. Legeplads med apparater, 11. Rulleskøjtebane, 12. Plads for boldspil, 13. Musiktribune, 14. Læskur. Alleer af elme omgiver arealet. 1 : 3000. (Gengivet efter C. Th. Sørensen „Om Haver").

Når børn foretrækker at lege alle andre steder end på legepladserne, er det fordi „junglen“ og vandet er mere spændende end „ørkenen“. (Fra Utterslev mose)

forcerer hegnene, til gengæld nyder de godt af afspærringen, når de først er kommet indenfor. Parken burde være åben hele døgnet, evt. kunne hovedgangen være belyst.

Officielt er parkerne fælleseje, og som sådan skulle vi alle have indflydelse på deres drift, men har man nogensinde hørt, at parkadministrationen har lavet befolkningsanalyser eller har spurgt brugerne om deres ønsker? Nej! Derfor betragtes det grønne som uforanderligt, noget som slides og udnyttes til det yderste, og parken og de grønne områder slides – for der er ingen andre steder at gå hen.

Når drengene brækker grene af for at lave bue og pil, spyd og piske, eller når de slæber kviste sammen for at bygge huler, så er det vist ikke for at være uartige, men fordi parken er det eneste sted, hvor de kan lege og skaffe sig disse materialer.

Når børn foretrækker at lege i busketter frem for på legepladser, er det, fordi „junglen“ er mere spændende end „ørkenen“. Konsekvensen af børns „lyssky“ tilbøjeligheder burde være, at man i parkerne søgte at imødekomme disse behov hos børnene.

Hvorfor kan parkerne ikke have særlige „legelunde“ og hvorfor ikke forsyne dem med kviste, grene, tagrør, klodser og al den slags, som børn nu holder af at lege med?

Forudsætningen for, at man kan få en bedre parkkultur, er, at parkerne fungerer rigtigt og at det besøgende publikum også på legal vis kan komme af med deres kraftoverskud, men desforuden må der gennem et omfattende oplysnings- og progagandaarbejde gøres enhver forståeligt, at parkerne virkelig er et fælleseje og det er enhvers pligt og interesse at værne om disse værdier og hindre

Stadsgartnerens budget

Københavns kommunes budget 1948–49.
Stadsgartnerens alm. område 2.684 mill. kr.
heraf kr. 148.000 til reservebetjente,
– - 7.000 - uniformer,
– - 86.000 - legepladslærerinder,
– - 41.000 - skøjtebaner,
udenfor dette budget 40.000 kr. til musik og underholdning.

andre i at begå ødelæggelser i tankeløshed. Parkbetjente, sådan som de offentlige lysthaver og Københavns kommune har dem, er da en uting og vidner om, at der er noget, der hinker; lad være, at de i øjeblikket er nødvendige, men hvorfor skal de være offentlige bussemænd, dem har vi jo nok af i forvejen. Var det ikke bedre at give opsynet en pædagogisk uddannelse og give dem lov til, hvor de kom frem, at hjælpe og vejlede. De skulle være børnenes venner og hjælpe dem med at lave huler og ordne indbyrdes stridigheder.
Der må arbejdes på at gøre parkpolitiet overflødigt – asociale elementer og boligløse, der overnatter i parkerne, afskaffes ikke ved at udvide politiets opsynsarbejde. Forsøgsvis burde man bruge en del af opsynsbudgettet til en pressekampagne for højnelse af parkkulturen, så publikum selv holder opsyn.

Oplysning, presse og reklame

Til eleverne i kommuneskolernes 1. klasser er der dog enkelte gange blevet udleveret en lille fortegnelse over legepladser, udarbejdet af stadsgartneren.

Kontakten mellem publikum og de grønne væsener er i øjeblikket yderst ringe. Den indskrænker sig til små notitser i aviserne om parkers og legepladsers indvielse, en sjælden gang refererer dagspressen et par tal fra en budgetbehandling, og i den varme sommertid, hvor asfalten koger i stenørkenen, plejer man at beklage, at militæret stadig holder de nedlagte og strategisk værdiløse forter lukket for publikum. Om vinteren får man meddelelser om, hvor der er kunstige og naturlige skøjte- og kælkebaner, men ellers passer hver sit, og selv i faglige tidsskrifter offentliggøres der sjældent planer eller betragtninger over parker og udflugtsområder. Havde man ikke de enkelte kommuners og væseners årsberetninger, kunne man tro, at det var statshemmeligheder. Hvad der sker i parkerne, hvad der er i blomst til en bestemt tid og hvor det er særlig godt at tage hen, hører man ikke meget om. I Stockholm derimod er der en hel oplysningsservice. Gennem små meddelelser fra parkafdelingen holder man gennem aviserne stadig publikum underrettet om, hvad der sker, hvad man planter og hvorfor man netop vælger disse arter.

Efter svensk forbillede har Københavns kommune arrangeret en særlig parkunderholdning – gratis friluftsunderholdning om aftenen i de varme sommermåneder. Ideen er god og er slået vældig an, nu mangler man blot at arrangere noget den øvrige del af året. Parkunderholdningen bør suppleres med instruktion og vejledning. En begyndelse har man allerede med de legepladser, hvor der er legepladslærerinder. Disse burde dog af navn og gavn ombyttes med pædagogisk uddannede legepladsledere. Mester-Jakelteatre, børneforestillinger, ski- og skøjteinstruktioner vil være naturlige offentlige foranstaltninger i de forskellige kvarterer og bydelsparker i bestræbelserne for at skabe kontakt med børnene. Udgivelse af kortmateriale over parker, legepladser, grønne stier og udflugtsområder burde også tages op i større stil – mange rekreative arealer udnyttes ikke effektivt, fordi deres tilstedeværelse ikke er almindelig bekendt.
De grønne væsener burde i højere grad skilte med deres herligheder og fortælle folk, hvad der gemmer sig bag gitre og låger. For udenforstående er det ikke umiddelbart indlysende, at f. eks.

Parkunderholdning i København sommeren 1949.

Smedelinien, der går som en ring uden omkring Kastellet, adskilt fra Grønningen af vand, er offentlig tilgængelig. Haven ved Sct. Petri kirke ser fra Nørregade ud som lukket land, det er kun dem, der ved det, der finder den lille dør i Sct. Pedersstræde og opdager den herlige plet.

Lidt statistik

Siden århundredskiftet er der sket en stor udvidelse af parkarealet i Københavns kommune: fra 1,37 m^2 pr. indb. (1897) til 7 m^2 (1944). Men samtidig er byen vokset så stærkt, at afstanden ud til det åbne land, der før kunne tilbagelægges til fods på 3 kvarter, nu er vokset til det 5–10-dobbelte. Den stærke udbygning af de enkelte kvarterer betyder desuden, at rekreative funktioner, der før blev løst på ubebyggede grunde, nu er henlagt til offentlige pladser fjernt fra de enkelte boliger.
I en beretning fra stadsingeniørens direktorat 1943–44 har stadsgartner Jacob Bergmann skrevet en artikel om Københavns parker, hvori det fastslås, at man i sammenligning med andre storbyer må stile efter at få mindst 12 m^2 park pr. indbygger. Malmø har allerede 12 m^2, men Østerbro har kun 2,4, det ydre Nørrebro 1,6 og Vesterbro 0,8 m^2 pr. indbygger.
Byen vokser stadig – fejlene gentages i omegnen. Sommer efter sommer går – de urimelige forhold fortsætter. Muligheder forspildes, penge ødes bort og mange, alt for mange, når aldrig ud til det grønne, ud i solen, ud til nye oplevelser.

Konklusion

København har for få parker. De forhåndenværende muligheder må derfor udnyttes langt bedre end hidtil. En forudsætning herfor er:

1. Sideordnet med egnsplanen må der laves en generalplan for Københavnsegnens grønne områder, efter hvilken alle parker, legepladser og udflugtsområder indrettes og drives.
2. Administrationsskel, som i dag forhindrer en effektiv udnyttelse af arealerne, må erstattes af et fælleskommunalt og statsligt samarbejde.
3. Gennem en landsbyggelov må der sikres parkarealer ved alle boliger. Der må pålægges kommunerne pligt til at reservere arealer til rekreative formål, både for boliggrupper, kvarterer og bydele.
4. De gartneriske kræfter må suppleres med pædagoger, arkitekter, journalister, havearkitekter, skuespillere og reklamefolk. Der må afholdes offentlige konkurrencer om parkernes udformning.
5. Gennem dagspressen, og ved bedre indretning af parkerne, må de grønne væsener etablere en venlig og fortrolig kontakt med publikum, således at det uproduktive opsyn kan reduceres stærkt.

Litteratur

Beretning fra stadsingeniørens direktorat 1943—44
Om Kongens have. *Arkitekten,* månedshæfte 4–5 1931.
C. Th. Sørensen: Parkpolitik i sogn og købstad
Olaf Forchhammer m. fl.: Københavnsegnens grønne områder (1936)
Tobias Faber: Stockholms Parkområder, *Arkitekten,* månedshæfte 5–6, 1946.
Egnsplankontoret: Skitseforslag til egnsplanen for Storkøbenhavn. 1947
Badevæsenet i København. Betænkning I og II 1945–49.

Illustrationsmaterialet til denne artikel er venligst udlånt af stadsingeniørent direktorat, byplanafdelingen og stadsgartnerens afdeling samt af Dansk Byplanlaboratorium. Fotografiet s. 167 f. n. tilhører distriktsgartner Willy F. Hansen, fotografiet s. 168 er optaget af Jonals & Co. og tegningen er udført af arkitekt J. Hartmann Petersen, fotografiet s. 173 tilhører havearkitekt C. Th. Sørensen. Fotografierne s. 170, 171 f. o., 174 og 180 samt tegningerne s. 170 og 178 er forfatterens egne.